

Aktieve Praktijk Archeologie Nederland

TWAALF VRAGEN AAN KLAAS GEERTSMA EN GOVERT VAN NOORT, GESTELD DOOR Drs. MARCEL NIEKUS EN Drs. FRANS DE VRIES. DIT IN HET DISCUSSIEHOEKJE OP SteentijdForum in 2009.

Op SteentijdForum werden door Geertsma en Van Noort niet direct alle vragen beantwoord. Dat zinde de vragenstellers allerm minst, zie hier hun reactie op dat uitblijven van de resterende antwoorden: *‘Een poos geleden formuleerden wij 12 vragen aan enkele bestuursleden van de APAN. Op slechts 3 van de 12 vragen formuleerden bestuursleden Klaas Geertsma en Govert van Noort een repliek.....Het feit dat ze geen antwoorden hebben geeft aan dat hun theorieën over windlak, driftartefacten en Vermaning niet kloppen....’* Het vrijgeven van alle antwoorden werd toen door beiden echter niet als actueel beschouwd in de tijd dat de discussie op Steentijd Forum werd gevoerd. Nu is het moment daar om de antwoorden publiekelijk te gaan verspreiden. Dit omdat er inmiddels van de vondstgroep Balloo beweerd wordt dat het om een in situ zou handelen, er zou een opgraving plaats gevonden hebben. Er zijn daarvan ook foto’s opgedoken uit een lezing van Drs. Niekus (Leiden 2014). Het artefactencomplex was in 2015 te bezichtigen in het archeologisch depot van Nuis. Hiervan zijn door Geertsma vele foto’s gemaakt. Dat er meerdere vuistbijlen zijn gevonden betekent nog niet dat het complex zo maar zonder meer als een in situ beschouwd kan worden uit het Eemien of uit het latere Moustérien. Ondertaan de antwoorden gelden daarom ook voor de actuele stand van zaken betreffende Balloo – Assen-Noord. In een latere bijdrage zal er uitgebreid worden ingegaan op de geologie van Balloo en op de artefacten samenstelling van het complex.

Enkele vuistbijlen van de vindplaats Balloo, gefotografeerd in het archeologisch depot van Nuis. Omdat ze min of meer een driehoekige vorm hebben worden ze toegeschreven aan het Moustérien van zo’n 40- 50.000 BP. Ze zouden zijn achter gelaten door de laatste Neanderthalers in Europa. Dit complex zou na meer dan dertig jaar wachten de invulling zijn van het MPgat wat er was overgebleven na de vals verklaring van de Vermaningvindplaatsen Hoogersmilde, Hijken en Eemster in 1975. Foto Klaas Geertsma.

VRAGEN (Niekus en De Vries) ANTWOORDEN (Geertsma en Van Noort)

1 Hoe verklaart u de artefactsamenstelling op MP(midden paleolithische) - vindplaatsen?

In algemeenheid bedoelt u de windlak-MP-vindplaatsen nemen we aan. Indien u de artefactsamenstelling van Balloo bedoelt, een vindplaats waar u meerdere kampementen localiseert zonder één ervan in situ, dan kunnen we daar kort over zijn: het is geen normale artefactsamenstelling van een bekende MP-cultuur. Het lijkt op een samenraapsel van artefacten van verschillende ouderdommen met wat afslagen. Ze zijn vnl door verspoeling van het Saale landijs terechtgekomen in het lager liggende beekdal van het Loonerdiep. De meeste beekdalen op het Drents keileemplateau zijn tijdens dit smeltproces ontstaan en zijn daarom zo'n 125.000 jaar geleden ontstaan. In de beekdalen hoopten stenen en artefacten, die met het landijs hier naartoe waren getransporteerd, als gevolg van dit smeltproces zich op tot steenpakkingen. Het hyaliet op deze stenen stamt uit die beginperiode. De artefacten met hyaliet, die zo in het dal van het Loonerdiep terecht zijn gekomen en die nu terug gevonden worden zijn allemaal daarom ouder dan 125.000 BP. Tussen deze artefacten zitten niet alleen heel oude Heidelbergienstukken, maar ook veel werktuigen uit de Markkleebergientraditie van 180.000 BP. Het leuke aan deze cultuur is dat ze al gebruik maakte van de Levalloistechiek. In 1924 werd er belangrijk opgraafwerk verricht op de typelocatie in Duitsland. De opgravers signaleerden een sterke overeenkomst met artefacten van het meer dan 100.000 jaar jongere Moustérien. Men stelde dat wanneer het Markkleebergien niet in situ zou zijn aangetroffen, maar los aan het oppervlak van een akker, dat men ze dan hoogstwaarschijnlijk als Moustérien zou hebben gedetermineerd. Dat is de verklaring van de artefactsamenstelling op windlak-MP-vindplaatsen. Het Moustérien-achtige 'vuistbijltje' van Balloo is een bekend type uit de veel oudere Markkleebergien-cultuur. Ook bij Bordes zijn deze typen 'schavers' bekend. In Frankrijk worden ze gerekend tot het Acheuléen Moyen van 200.000 BP. Bordes omschrijft dergelijke werktuigen als 'Racloir convergent convexe'. Dergelijke werktuigen werden ook in de stuwwallen van Nederland aangetroffen en behoren daar tot de Rhenencultuur van ook 200.000 BP.

2 Hoe verklaart u het verspreidingspatroon van MP-artefacten op het Drents-Friese keileemplateau met de driftartefacten-hypothese?

Op kaarten van het Drents Keileemplateau met ingetekende vindplaatsen van MPs zonder een in situ, blijkt dat de meeste aangetroffen worden langs de beekdalen. Dit gaat ook op voor Balloo zoals we kunnen lezen in Paleo Actueel (zie verderop). Al deze werktuigen zijn bij het ontstaan van de beekdalen aan het eind van de Saale bij het verspoelen van de keileem, uit de keileem losgespoeld. Het is algemeen bekend dat het Saale-ijs vanaf 200.000 BP overwegend vanuit noord-oostelijke richting kwam en dat het ons land tijdens de maximale uitbreiding voor de helft heeft bedekt. Het oude landschap, tot ver in het noorden, met een warmte minnende fauna en flora werd er door vernietigd. Uit opgravingen is gebleken dat het nijlpaard in pré Saalien-periodes in Europa, w.o. Nederland, voorkwam. In het Holsteinien (400.000-380.000 jaar geleden) was dit de kleinere *H. incognitus*. Zelfs na het Saalien kwam het nijlpaard nog een keer terug, maar aan het einde van het Eemien, de warmte periode tussen de Saale-ijstijd en de Weichsel-ijstijd, stierven deze nijlpaarden in Nederland en elders in Europa uit. Tegenwoordig komt het nijlpaard alleen nog voor in Afrika.

De Europese mens uit de pre Saale-periode was de Heidelbergmens. De naam van dit type mens is afgeleid van de stad Heidelberg in Duitsland, omdat in 1907 in de buurt van deze stad het allereerste fossiel van de Heidelbergmens gevonden werd. Al vanaf ongeveer 600.000 jaar geleden kwam de Heidelbergmens voor in Europa. De Heidelbergmens heeft met zowel ijstijden als perioden met een warmer klimaat te maken gehad. Het is aannemelijk dat deze mens in de periode voor het Saalien overal in Europa zijn jachtgebieden had, dus ook in de streken ten noorden en noord-oosten van ons land, zoals Noord-Duitsland met aansluitend Denemarken en mogelijk zelfs de zuidelijke streken van Scandinavië. In Noord-Duitsland zijn

in de zestiger jaren van de vorige eeuw meerdere in situ-vondsten van het Heidelbergien aangetoond door prof dr. Walther Mattes.

Gedurende meerdere honderdduizenden jaren was het klimaat in Noord-Europa geschikt voor menselijke bewoning. Hoeveel kampementen er geweest zijn zullen we nooit weten, aangezien door ijstijd op ijstijd deze landschappen telkens weer werden overreden. De kampementen werden vernietigend door het kruierende ijs en de restanten van de toolkitten werden meegevoerd naar zuidelijker streken. Zo kwamen ontelbare artefacten ook onze kant op en bleven na het afsmelten van het ijs achter in Nederland ten noorden van de Utrechtse Heuvelrug. Ze kwamen te liggen op het geologische fenomeen dat we nu het Drents Keileemplateau noemen. Zonder die ijstijden waren er geen noordelijke gesteenten geweest, waaronder de voor ons zo belangrijke vuurstenen, sterker nog het hele keileemplateau zou er niet geweest zijn.

De oude culturen, die voorheen de overreden landschappen bewoonden, moesten wijken, zij trokken met de dieren en plantenwereld naar het zuiden van Europa. De kampementen werden achtergelaten. Ze werden daarna overreden door het ijs en totaal vernietigd. De in situ's van de artefacten werden verstoord. Ze werden opgenomen in de voet van de gletsjer en meegenomen op reis naar ons land. Het waren de 'primitieve' artefacten van het Heidelbergien en de zo op het Moustérien lijkende toolkit van het Markkleebergien. In de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug kwam het ijs tot rust. Daar werden in de 70er jaren van de vorige eeuw in de scheef geperste aardlagen vele in situ's van boven genoemde culturen aangetroffen. Dit was het bewijs dat beide culturen ook werkelijk zo noordelijk in Noord-Europa aanwezig waren geweest.

Ten noorden van de Utrechtse Heuvelrug was alles wat dicht aan de oppervlakte had gelegen door het ijs vernietigd. Bij het afsmelten van het ijs kwam er een nieuw landschap voor in de plaats. Het lag bezaaid met zwerfstenen. Daartussen ook de meegevoerde Heidelbergien en Markkleebergien artefacten uit noordelijker en oostelijker streken. Tijdens het afsmeltproces van het Saale landijs waren de milieuomstandigheden optimaal voor het afzettingsproces van hyaliet op vuursteen. Er zat namelijk veel noordelijk kalk in het smeltwater en de juiste temperaturen waren aanwezig om het eveneens in het water aanwezige silicium hieraan te laten binden zodat het ging polymeriseren, zodat het op vuurstenen kon neerslaan. Door de grote erosiekracht van de enorme hoeveelheden smeltwater, ontstonden op het keileemplateau binnen betrekkelijk korte tijd grote afwateringsystemen doordat ter plekke de afgezette keileem verspoeld raakte en werd afgevoerd naar de lager liggende delen in het landschap. Alle water, maar ook de kleinere stenen, waaronder vele gemodificeerde artefacten, afslagen, vuistbijlen en kernen van de Heidelbergien en Markkleebergien kampementen die uit de keileem vrij kwamen, verdwenen richting deze nieuw ontstane dalen.

De ontelbare gewone stenen, met daarnaast grote aantallen artefacten uit vele vernietigde kampementen, kwamen nu te liggen op de oudere blootgespoelde lagen van Eindhoven en Peelo. Er bleef ook een deel achter op de hoger liggende gebieden van het landschap, in kommen bv. Een deel zat mogelijk toen te diep in de keileem en kwam na 1000den jaren erosie pas vrij en deze stenen bewegen zich nu nog richting die beek- en rivierdalen. Het verspreidingspatroon van MP-artefacten komt dus overeen met dat van de gewone zwerfstenen van noordelijke herkomst. De meeste artefacten worden daarom dan ook terug gevonden langs die beek- en rivierdalen en in mindere aantallen op de hogere landschapsdelen omdat daar veel minder keileem werd verspoeld. Het verspreidingspatroon correspondeert daarom met het uitspoelingspatroon van het Saale landijs richting lager liggende gebieden in het landschap. Het zijn de huidige afvloeidalen van de beken en riviertjes die eind Saale al ontstaan zijn. Ze werden tijdens dit proces gevormd. Stenen en artefacten die onderuit de gletsjer en uit de keileem losraakten en verspoelden vormen nu in de dalen de zogenaamde stenenpakketten zoals de RGD ons leert.

Het zijn deze z.g.n. 'zwerfsteenvelden' die rusten op de oudere eronder liggende afzettinglagen van voor de Saale-ijstijd (de laag van Eindhoven of de laag van Peelo).

Deze 'zwerfsteenvelden' zijn zoals boven beschreven tijdens het afsmeltproces van het landijs aan het eind van de Saale door het plaatselijk wegspoelen van de keileem overgebleven. Het verspoelde leem en zand verdween via de beek- en rivierdalen naar het Hunzedal, de stenen bleven in de beek en rivierdalen achter. Gedurende dit afsmelten is het 'hyaliet' op de stenen afgezet daar de Ph hoog was door het vele noordelijke kalk dat in het ijs en de keileem was opgenomen en nu vrij kwam bij het afsmeltingsproces. Silicium kon hierdoor goed oplossen en door diverse chemische inwerkingen als een laagje hyaliet op vuurstenen neerslaan. Hyaliet heeft een hoogglans oppervlak. Door de bodemvorming in de daaropvolgende Eemien periode verzuurde de bodem al snel en daardoor verdween het kalk zoals de RGD ons leert. Het silicium kon daardoor niet meer tot oplossing komen. Hiermee kwam aan het afzettingsproces van hyaliet een einde. Toen de Neanderthaler daarna onze streken binnentrok, dat kan al vanaf het vroege Eemien geweest zijn, had hij voor het maken van zijn werktuigen voornamelijk de beschikking over vuursteen met hyaliet op het oppervlak. Daarmee lag het keileemplateau bezaaid. Door van deze stenen werktuigen te slaan ontstonden de 'verse' artefacten. Immers door de afslagtechniek verdween de buitenste laag van de steen met hierop het hoogglanslaagje. Aangezien in de opvolgende periode er geen hyaliet meer op deze artefacten afgezet werd, zijn ze tot heden redelijk vers gebleven. Ze vertonen in de meeste gevallen een lichte glanspatine, de zgn 'wrijvingsglans'. Ontstaan door bodembewegingen, o.a. door opvriezen. Deze artefacten behoren tot de in situ's van het Drents Keileemplateau en ze worden niet dicht langs en in de beekdalen aangetroffen, maar hoger op het plateau.

Bijna alle bekende 'windlak'artefacten, w.o. de vuistbijl van Anderen, werden wel op deze hellende zwerfsteenvelden gevonden. In Paleo Actueel (blz 1) wordt dat door Beuker, Niekus, Stapert en Johansen als volgt verwoord: "...dat vuistbijlen vooral (maar niet altijd) langs dalranden worden gevonden". Het vinden van concentraties, die wijzen op een kampement, wordt volgens deze wetenschappers bemoeilijkt door het grote aantal stenen die in deze laag aanwezig is. Op blz. 2 staat over het vinden van een kampement, dat het: "...een vrij hopeloze exercitie is vanwege de vaak grote hoeveelheden vuursteen die aan het oppervlak ligt".

Hiermee is de vraag van het verspreidingspatroon van MP-artefacten op het Drents keileemplateau uitvoerig beantwoord. Tevens is ermee aangegeven waarom de windlak=hyalietstenen nooit in situ aangetroffen kunnen worden en dat alle hoogglans artefacten losse vondsten zijn, ook al worden er meerdere 'bijeën' gevonden zoals bij Balloo, maar ook als bij Dreisdorf in Sleeswijk-Holstein waarvan men heeft vastgesteld dat ze ouder zijn dan de Saale-ijstijd. Daarom noemen wij deze categorie MPs 'driftartefacten'.

Opmerking: De vindplaats Mander ligt op een erosieveld van een stuwwal er daarom moet er een heel ander geologisch plaatje voor worden ingevuld. Dat vindt u op onderstaande link:

<http://www.apanarcho.nl/reactie%20op/natuurmuseum%20harry%20huisman/mandervuistbijl.html>

3 Hoe kan het dat artefacten die in het late MP (na ruwweg 45/40.000 jaar geleden) thuishoren, zoals Mauern-bladspitsen (o.a. Emmen, Steenwijk, Hilversum) ook windlak hebben?

Zoals blijkt uit de discussie van de laatste maand, is uw verklaring dat wind en zand en stof de oorzaak is van het wegslijpen van een deel van het oppervlak van vuurstenen werktuigen uit het Midden Paleolithicum, tevens beweert u dat het oppervlak van deze artefacten door dit proces glanzend zijn geworden. Deze glans wordt door u 'windlaklaag' genoemd. Dit slijp- en glansproces, abrasie geheten, zou volgens u tussen 35 - 30.000 BP hebben plaatsgevonden, tijdens de koudste fase van de Weichselijstijd. De vorming van het windlaagje was volgens u een langdurig proces; de stenen die dit oppervlakteglanslaagje hebben, moesten wel enkele 1000en jaren aan de oppervlakte hebben gelegen. En omdat die glans in bijna alle gevallen geheel de steen overdekt, tot in de kleinste kiertjes en 'putjes', hadden ze op

‘sokkeltjes’ gelegeen zodat de salterende zandkorrels ook de onderkanten van de steen konden polijsten. Er wordt verondersteld dat de wind in die enorm lange abarsieperiode vnl uit één en dezelfde richting kwam. Dit maakte het ontstaan van windkaners mogelijk. De windlak vuurstenen waren volgens u hieraan ontsnapt doordat het sokkeltje waarop ze lagen instortte, waardoor de steen anders op de windrichting werd gekeerd, soms geheel omdraaide. Daarna vormde zich een nieuw sokkeltje en herhaalde het proces zich telkens opnieuw. Dit proces was zo succesvol, dat alle windlakvuurstenen op het Drents Keileemplateau aan het winkantervormingsproces lijken te zijn ontkomen, op één na. Drs Niekus beschrijft op dit Forum dat hij er ééntje kende uit een opgraving. Hij was bezig deze te traceren. We zijn erg benieuwd naar foto’s van dit unicum.

Op SteentijdForum hebt u ook kunnen lezen dat in onze visie windlak bestaat uit een laagje dat onder zeer specifieke milieu-omstandigheden op vuurstenen afgezet werd. Dit laagje is doorzichtig en het materiaal waaruit het bestaat heet in de mineralogie ‘hyaliet=glas’. Dit mineraal kon alleen aan het eind van de Saale tot in het begin van het Eemien actief op stenen worden afgezet worden, omdat toen de meest gunstige milieuomstandigheden hiervoor in Noord-Nederland aanwezig waren. De omstandigheden waren zodanig dat er veel kalk, afkomstig uit Denemarken, bij het afsmelten van het Saale ijs uit het ijs vrijkwam, waardoor de Ph in het natte milieu kon stijgen, waardoor silicium goed tot oplossing kon komen. Steeg de concentratie silicium tot boven 120 ppm dan ging zich een gel vormen, waardoor het silicium zich als een laagje op stenen kon afzetten. Omdat hyaliet uit zuiver silicium bestaat is het een opaal afzetting. Wanneer opaal verder uitdroogt vormt zich chalcedoon, herkenbaar aan een ‘druiventrosstructuur’. We hebben hier zeer fraaie voorbeelden van met een zelfde hoogglans als uw windlak.

In het Eemien, de periode direct na de Saale, raakt de bodem door plantengroei verzuurd. Er treedt bodemvorming op, waardoor het kalk opraaakte en verdween. Hierdoor is er in Noord-Nederland na het vroege Eemien geen ‘kalkperiode’ meer geweest met een hoge Ph in het natte milieu en daarom kan het siliciumlaagje, uw windlaklaagje, niet na 120.000 BP zijn afgezet op vuurstenen, omdat het aanwezige silicium nauwelijks kon oplossen en de waarde van 120ppm nooit meer bereikt werd. Omdat op de ‘Mauernspitsen’ windlak=hyaliet aanwezig is, moeten ze al in eind Saale, begin Eemien, in het landschap aanwezig zijn geweest. Ze behoren daarom tot culturen ouder dan eind Saale, dus zijn ze ouder dan 120.000 BP. In theorie zouden ze nog uit het hele vroege Eemien kunnen stammen. En zolang u geen in situ voor deze spitsen heeft aangetoond en daarnaast tevens niet heeft bewezen dat windzandpolijsting het windlaklaagje heeft veroorzaakt, is er volgens ons geen andere verklaring te geven voor de aanwezigheid van deze spitsen dan die wij hierboven hebben opgevoerd.

Dat onze visie klopt blijkt ten eerste uit het feit dat het bij deze artefacten typologisch gezien niet om Mauern-spitsen gaat, maar om ‘bladvormige schavers’. Dit type schavers komen uitsluitend in het Jong-Acheul van Bossinski voor, dit is ons Midden-Acheul. Deze cultuur wordt door hem gedateerd pre Eemien, dus voor 120.000. Bladvormige schavers hebben de volgende typekenmerken: deze spitsen zijn aan beide laterale zijden verschillend getouchéerd, de ene kant heeft een rechte retoucherand en de andere een zig-zag-vormige retouchekant. Dit is bij de spitsschaaf van het Eeserveld ook duidelijk het geval. Daarom is dit artefact een bladvormige schaver. Het is een veel voorkomend type binnen het Markkleebergien uit de Saale ouder dan 120.000 BP. Omdat het bladvormige schavers zijn passen ze ook niet bij een in situ cultuur van ruwweg 45/40.000 jaar geleden. Het zijn dus driftartefacten uit het Jong Acheul, ze werden aangevoerd richting onze streken door het Saale-ijs.

Ten tweede klopt onze visie doordat we nog steeds prachtig ontwikkelde slaggolven zien op de afslagen van uw zogenaamde Mauernspitsen met putjes en windlak. Vanuit de Hyaliet visie klopt dit ook. Vanuit de zandstraal visie niet. Uit Stapert’s ‘glas’straalproef op een afslag van Le Grand Pressigny-vuursteen, bleek dat zelfs met de veel zachtere glaskorrels de slaggolven die voor de proef op het artefact aanwezig waren als sneeuw voor de zon

verdwenen en dat er 'scherpe' putjes in het vuursteenoppervlak verschenen. Dit is dus in tegenspraak met wat we op de bladvormige schavers zien. Trouwens het uiterlijk van alle windlakstenen is in tegenspraak met de bevindingen van met Stapert. De randen van de putjes daarop zichtbaar zijn, zijn nooit scherp maar afgerond, overdekt met een laagje windlak=hyaliet. Vandaar dat windlak een andere ontstaansgeschiedenis heeft en wel die van het neerslaan van silicium in de vorm van hyaliet.

Op de locatie Drels Dorf kan de periode waarin het hyaliet op de artefacten werd afgezet ook nog gerelateerd worden aan het afsmeltproces van het Weichsel-ijs daar de ijsrand tijdens de maximale uitbreiding er zeer dichtbij was. Dat ijs was evenzo kalkrijk als het Saale-ijs. Dus op die locatie kan windlak=hyaliet nog wel rond 30.000 BP zijn afgezet, omdat daar toen voor een tweede keer de specifieke milieu-omstandigheden, zoals boven omschreven, aanwezig waren. Dit geldt echter niet voor artefacten en stenen op het Drents Keeileemplateau, die lagen daarvoor te ver uit te buurt van de invloed van dit natuurverschijnsel.

In Archeobrief-3-2009 hebt u het over eventuele refits van Balloo-materiaal. Dat zou het ultieme bewijs van gelijktijdigheid van de artefacten aantonen, dus dat ze ter plaatse gemaakt zouden zijn. Voor zover wij weten is er nog nooit één refit van windlakkers aangetoond. Dat is vreemd, want volgens u zijn er grote aantallen windlakkers gevonden. Saillant is daarom dat de windlakcultuur, het Hyalithicum (door Niekus zo genoemd), de enige steentijdcultuur in Europa is waarbinnen geen refits voorkomen. Wanneer we de woorden van drs. De Vries hieronder eens tot ons laten doordringen, dan zouden het ook hele vreemde refits zijn wanneer ze wel zouden voorkomen. Tussen de aaneenpassende vlakken zouden namelijk delen ontbreken, die zijn weggeslepen door wind en zand. De Vries verwoordt het als volgt:

De Vries Vr Okt 09, 2009 10:33 pm:

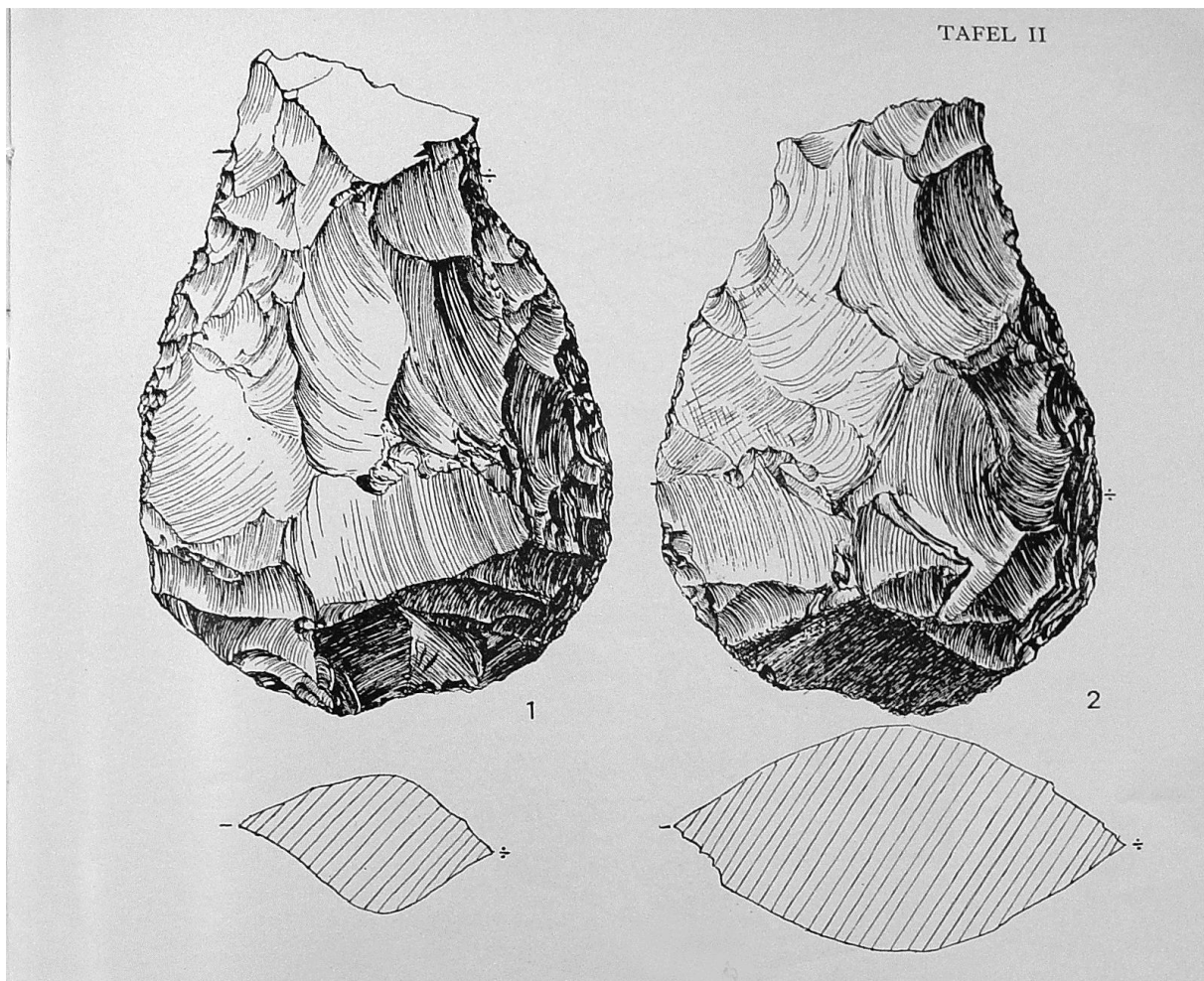
'Windlak is geen chemisch laagje dat afgezet is op vuursteen. Er is geen materiaal bijgekomen, er is wel materiaal afslepen door wind-zandwerking'.

Windlak-refits zijn daarom in de visie van De Vries (die gedeeld wordt door Niekus en Stapert) een onmogelijkheid. In onze visie, waarin de windlak het afzettingsslaagje hyaliet is, zouden refits ook onmogelijk zijn. Dit omdat er materiaal bijgekomen is. De windlakcultuur is niet alleen een fictie omdat er geen in situ's van bekend zijn, maar ook omdat refits een onmogelijkheid zijn.

4 Hoe komt het dat er in Nederland, in de ongeveer 100 jaar dat er naar steentijd-artefacten gezocht wordt, door niemand ook maar 1 vergelijkbare vuistbijl is gevonden?

U bedoelt hier waarschijnlijk Vermaningvuistbijlen? Voor 1965 had er nog niemand in Noord-Nederland dergelijke bijlen gevonden. Waarom u 100 jaar opvoert is ons daarom niet duidelijk of wilt u het een beetje opvoeren. Wel is het bekend dat na 1975 alle verse vondsten die zouden kunnen leiden naar een vierde Vermaningsite officieel systematisch tot incerto facto's, pseudo's, naturolithen en in het gunstigste geval tot het Neo of Meso worden gerekend. We noemen hier alleen het voorbeeld van het vuistbijltje met twee kernen van Eelde-Paterswolde uit de collectie van de gebr. Geertsma. Vandaar geen nieuwe vindplaatsen. Vóór 1965 waren er echter wel al enkele vergelijkbare artefacten elders in ons land aangetroffen. In Palaeohistoria III van 1954 zijn daarvan de voorbeelden te vinden. In het artikel 'Früh- und Mittelpaläolithische Funde aus den Niederlanden' beschrijven A. Bohmers en Br. Aq. Wouters, naast de vuistbijl van Wijnjeterp, de vuistbijlen van Nijmegen, Neer, Echt, St. Geertruid, Rimborg en Kerkrade. Daarnaast vermelden ze het bestaan van meerdere 'Handspitzen', een levalloisafslag, afslagen en schaven. Het leuke aan deze vondsten is dat enkele vuistbijlen sterke overeenkomsten vertonen met Vermaningvuistbijlen. De vuistbijl van Nijmegen wordt omschreven als 'Micoquien'. Dit stijlkenmerk werd deels ook aangenomen voor het artefactencomplex van Hoogersmilde. Een typische micoquienbijl uit dit complex werd door de Engelse archeoloog Mc. Burney in 1965 als verdacht beschouwd.

Dit type komt echter ook in Engeland voor, in Wofercote Channel en was in 1954 al bekend uit Nijmegen. Dit geldt ook voor de 'Handspitzen'. In het artikel staan de artefacten fraai afgebeeld op zgn. 'Tafels'. (Later gaan we deze publicatie uitgebreid bespreken en de artefacten vergelijken met het Smildien van Vermaning, er zijn sterke overeenkomsten).

Micoquienbijl van Nijmegen uit Palaeohistoria III – Groningen 1954. Deze bijl komt nagenoeg totaal overeen met een zelfde type bijl uit Hoogersmilde.

5 Hoe is het te verklaren dat de genoemde unieke krassenbundels ook voorkomen op Vermaning-stenen die niet onderhevig zijn geweest aan kryoturbatie?

Het is ons niet duidelijk welke stenen (vuistbijlen?) u bedoelt. De door u genoemde unieke krassenbundels waren volgens Waterbolk en Stapert door machineslijping ontstaan. Drs. Niekus zag ze ook nog op Eemstermateriaal. Indien het dezelfde krassen betreft waarop u nu doelt en dat die aanwezig zouden zijn op andere vondsten van vermaning, dan treedt er nu een probleem op: zijn die stenen in uw optiek dan ook bewerkt met een slijpschijf en moeten die dan ook als vals worden beschouwd? Volgens Niekus zijn er vele methoden om verdachte krassen te kunnen aanbrengen op stenen om ze ouder te doen lijken:

Niekus Za Okt 17, 2009 9:34 pm: Met betrekking tot de slijptolkrassen op de Eemster-stenen kan ik het volgende opmerken. In de Nieuwe Drentse Volksalmanak zijn de auteurs (Roebroeks, Kars, Rensink en ikzelf) niet ingegaan op de wijze waarop de krassen op de Eemster-stukken tot stand zijn gekomen. Naar aanleiding van die publicatie ben ik gebeld door een journalist die mij heeft gevraagd hoe die krassen tot stand zijn gekomen. Ik heb de betreffende persoon gezegd dat ze recentelijk zijn aangebracht, waarop hij vroeg "met een slijptol?" Mijn antwoord: "een slijptol of iets dergelijks". Het had ook een slijpschijf, slijpsteen, schuurpapier o.i.d kunnen zijn. De essentie is dat het geen natuurlijke

verschijnselen zijn maar antropogeen aangebrachte krassen die de stenen een ouder uiterlijk moesten meegeven.

Hier brengt Niekus voor het eerst een ‘slijpsteen’ en ‘schuurpapier’ in als de mogelijke veroorzakers van de verdachte krassen. Blijkbaar heeft hij de krassen nooit met welke veroorzaker dan ook vergeleken onder een microscoop, of proeven gedaan om eens uit te zoeken waarmee ze nu werkelijk zijn aangebracht. De eersten die deze, toen nog onverdachte krassen signaleerden waren prof Waterbolk en dr. van der Waals in hun artikel in 1973 waarin ze besproken worden als ‘korte krassen ontstaan door kryoturbatie’. In 1975 worden ze besproken door prof. Waterbolk en drs. Stapert in hun rapport van 15 maart 1975, ze worden als verdachte krassen bestempeld. Daarin stellen ze dat de elektrisch aangedreven slijpschijf zondermeer de veroorzaker was van de krassen. Het was het ultieme bewijs van recente knoeierij. Stapert heeft zelfs gesteld dat hij ze gemakkelijk kon namaken door een vuursteen tegen een elektrisch aangedreven slijpschijf te houden. Let wel, dat was meer dan dertig jaar geleden. In al die tijd heeft geen enkele wetenschapper uitvergrotingen van deze krassen laten zien, met ernaast uitvergrotingen van experimenteel slijpen op vuursteen. Dus niet van de Vermaningstenen en niet van de Stapertproefsteen. Schuurpapier en slijpsteen zijn nieuwe loze toevoegingen. Waarom Niekus dat hier doet laat zich vooralsnog raden. Het lijkt op het aanbrennen van een dwaalspoor.

Het Gerechtelijk Laboratorium heeft alle artefacten van Hoogersmilde en Hijken op elektrisch aangebrachte slijpschijfsporen onderzocht. Dat was zelfs hun belangrijkste opdracht. Ze wisten waar ze op moesten letten, want dit Lab had wel van tevoren een slijpproef gemaakt met een slijpschijf op vuursteen. Resultaat: op de MPs van Vermaning kon men geen vergelijkbare krassen aantonen. Met andere woorden: ze zaten er niet op. Met deze constatering van de hoogste instantie in ons land wat betreft het aantonen van bewijslasten binnen misdaad, zou de vraag over de krassen voldoende beantwoord moeten zijn. De constatering van dat Lab zou afdoende moeten zijn. We kunnen ons niet voorstellen dat Niekus en De Vries het werk van het Ger Lab zouden willen afdoen als ‘broddelwerk’, daar lijken ze ons toch teveel wetenschapper voor. Ze zouden daarom nooit de bevindingen van de collega’s van het Ger Lab in twijfel behoren te trekken. En toch lijkt het er sterk op dat ze dit doen. We kunnen alleen maar gissen naar het waarom.

We hebben deze vraag van Niekus en De Vries wel beantwoord, maar beschouwen de vraag als een zoveelste poging om de MPs van Vermaning moedwillig in diskrediet te brengen. We raden de heren aan om eerst maar eens wat proeven te gaan doen en daarvan de resultaten te tonen. Die kunnen dan vergeleken worden met de proeven van Het Gerechtelijk Lab, van Govert van Noort en van Stapert. U, heren Niekus en De Vries, zullen als wetenschappers en leerlingen van Stapert zonder veel moeite zijn steen daarvoor in bruikleen kunnen krijgen. Mogelijk is het een idee om de resultaten op te nemen in uw grote Vermaningpublicatie, die meer dan tien jaar geleden al op Archeoforum werd aangekondigd.

6 Hoe verklaart u de “hybride” kenmerken van de Leemdijkbijl?

Deze vraag beantwoorden we met een determinatie, gevonden in een artikel in ‘Aardewerk 2005 van de AWN Flevoland’, waarin van een precies gelijke vuistbijl sprake is. De Leemdijkbijl is er zonder moeite in te herkennen, tot in details. Dus wat bedoelt u met ‘hybride’? De Leemdijkbijl kan gelet op onderstaande determinatie gewoon gerekend worden tot de Rhenencultuur. Misschien zou u eens op zoek kunnen gaan naar waar de Urk-formatie aanwezig is in de buurt van de Leemdijk.

Een vreemde vuistbijl, in secundaire positie gevonden bij Dronten (Fl.)

Lykke Johansen¹, Marcel Niekus² & Dick Stapert²

In het najaar van 2006 ontvingen we een melding van Dick Velthuisen, archeologisch.....

Oppervlakteveranderingen en de mogelijke herkomst

Beide vlakken vertonen een flinke bruine patina. Bij meerdere (sub)recente beschadigingen is te zien dat zich daaronder een witte patina bevindt, althans over delen van het oppervlak.

Desondanks zien vlakken A en B er niet hetzelfde uit. Vlak A heeft enige glans, maar het gaat niet om duidelijke windlak (er zijn geen kleine putjes), eerder om glanspatina. De ribben tussen de negatieven op dit vlak zijn slechts zeer licht afgerond, en er is geen witte patina. Vlak B is veel doffer. De ribben en randen zijn duidelijk afgerond, vooral bij het basisdeel. Alles overziend is de meest waarschijnlijke interpretatie dat de vuistbijl 'thuishoort' in de Rhenen Industrie. Dat is ook getalsmatig het meest voor de hand liggend. Het is bekend dat de Rhenen Industrie een zeer rijk complex is: door amateur-archeologen zijn in de loop der jaren vele duizenden artefacten verzameld. Het ziet er zelfs naar uit dat bijna overal waar de Formatie van Urk dagzoomt, artefacten van de Rhenen Industrie te vinden zijn. Onze conclusie is dat de vuistbijl van Dronten toegeschreven kan worden aan de Rhenen Industrie, hoewel de precieze herkomst raadselachtig zal blijven. Toch is het een boeiend werktuig, dat het belang van de studie van oppervlakteveranderingen onderstreept.

Te vinden op: http://www.awnflevoland.nl/attachments/Aardewerk_2008_maart.pdf

De Leemdijkbijl werd, samen met ander materiaal van Vermaning, door prof. dr. Henk Kars op het Instituut voor Aardwetenschappen te Utrecht onderzocht. In het jaarverslag van de ROB (nu RACM) van 1988 staat over dit onderzoek:

"Aan één van de artefacten uit de collectie van Vermaning - de zogenaamde Leemdijkbijl - kon duidelijk de aanwezigheid van een patina op het artificiële oppervlak, zowel in structuur als in samenstellingsverschil, worden aangetoond. Dit beeld zette zich niet voort bij de andere artificiële stukken. De natuurlijke stukken gaven echter wat dit betreft een soortgelijk beeld te zien. Met andere woorden: dit onderdeel van het onderzoek gaf geen aanleiding om het materiaal van Vermaning als vals te beschouwen, maar evenmin kon de authenticiteit, met uitzondering van de Leemdijkbijl, van de artefacten worden aangetoond".

De Leemdijkbijl is dus gewoon een oud artefact en het zou een broertje of zusje kunnen zijn van de vuistbijl van Dronten.

7 Hoe komt het dat gletsjertransportbeschadigingen ontbreken op de bewerkte vlakken van alle artefacten van de nieuwe Neanderthaler-vindplaats te Assen, door u "Balloo" genoemd?

Mogelijk zitten die gletsjertransportbeschadigingen onder het hyaliet. Door Niekus, Stapert en Johanssen werden dergelijke beschadigingen in de vorm van krassen ook gesignaleerd op het oppervlak van de vuistbijl van Lonneker. Ze lagen onder de windlak en waren met een microscoop waargenomen. Citaat:

Geertsma Do Okt 08, 2009 3:21 pm : Voor alle duidelijkheid herhaal ik hier nogmaals wat uw companen Stapert, Niekus en Johansen zoal opgemerkt hebben over de 'windlak' op de vuistbijl van Lonneker:

"...met microscoop krasjes onder de windlak te zien"

De Vries voegde er het volgende citaat aan toe

'De Vries Do Okt 08, 2009 4:35 pm : Goed dat u het nog eens herhaalt, want dat is een mooie aanleiding om de lezers te laten zien wat er werkelijk staat in de publicatie over de vuistbijl van Lonneker (PaleoAktueel 16, p. 11). Dat is namelijk dit:

Beide vlakken zijn bedekt met windlak, ontstaan door zandverstuiving tijdens de laatste ijstijd,

...

En verderop:

Er zijn door de microscoop vele krasjes te zien, die duidelijk oud zijn omdat de windlak eroverheen loopt,...

Ik (Frans de Vries) vind wel dat de auteurs deze waarneming niet duidelijk genoeg omschreven hebben, maar u mag er zeker niet uit concluderen dat de krassen onder een laag zitten. Dat is echt niet het geval, zoals ik enkele jaren geleden ook zelf kon vaststellen in Natura Docet te Denekamp’.

Wij concluderen hieruit dat de betrokken wetenschappers microscopisch onderzoek hebben verricht en dat het ‘zeker’ is dat die krassen onder de windlak liggen. Dat is dus ‘echt’ wel het geval. Dat drs. De Vries beweert iets in Natura Docet te Denekamp te hebben vast gesteld, maakt geen enkele indruk op ons. Denkt De Vries dat iedereen hem zo zondermeer gelooft? Dat is ‘echt niet het geval’. Laat hem eerst maar eens omschrijven waaruit zijn onderzoek ter plaatse heeft bestaan en of hij meer dan het ‘blote oog’ heeft gebruikt en toon ons maar eens de foto’s. Zoals het nu geschreven staat lijkt het er op dat de Vries niet zo blij is met de confrontatie van de krassen onder de windlak. Het is nl een beschrijving van een laagje. Hij ziet windlak immers als een slijpingsproces, daar kan logischerwijze niks onder zitten

De Vries Vr Okt 09, 2009 10:33 pm: ‘Windlak is geen chemisch laagje dat afgezet is op vuursteen. Er is geen materiaal bijgekomen, er is wel materiaal afslepen door wind-zandwerking’.

8 Waarom negeren Van Noort en u de wetmatigheden over wind-zandpolijsting die uit de literatuur blijken?

Van Noort en Geertsma raadplegen naast uw literatuur ook nog andere literatuur. Daarin staat bijvoorbeeld dat ruiten van strandpaviljoens om de zoveel tijd vervangen moeten worden omdat ze tot matglas worden gezandstraald. Stenen zouden aan dit proces een geheel tegengesteld uiterlijk overhouden? Dit hebben we in geen enkel boek als een bewezen feit kunnen traceren. Mogelijk kunt u daarom hier op Steentijd Forum aangeven in welk boek en op welke pagina daarvoor bewijzen worden opgevoerd. En dan bedoelen we niet die grote granieten steenklompen uit de poolstreken, waar soms op 1 kant wat glans te zien is, maar gewoon onze vuurstenen van het Drents Keileemplateau die in bijna alle gevallen rondom gewindlakt zijn.

9 Hoe komt het dat b.v. op het Texelse strand, dus in de “voortuin” van Van Noort vele natuurlijke vuurstenen en artefacten te vinden zijn die gewindlakt zijn en die niet dof zijn geworden door wind-zandpolijsting?

We zouden graag die vele natuurlijke vuurstenen en artefacten die door u gevonden zijn op het Texelse strand eerst wel eens op foto’s willen zien voordat we deze vraag beantwoorden.

10 Waarom plaatste Van Noort bij wijze van experiment een steen op enkele tientallen centimeters boven de grond om te kijken wat de invloed van wind-zandpolijsting is?

Deze vraag kan beantwoordt worden met het voorbeeld dat u gaf van de vuistbijlen en andere artefacten die in uw model op sokkeltjes (bewering van Niekus op SteentijdForum) zouden hebben gelegen tijdens die lange koude wind-zand-waaiperiode waarin windlak zou zijn ontstaan. Zo konden ze volgens Niekus aan de onderkant ook glanzend worden. Ook in uw optiek lagen de stenen en artefacten dus niet plat op de grond, maar mogelijk enkele centimeters tot tientallen centimeters erboven.

11 Waarom gebruikte Van Noort een al gewindlakte vuursteen bij dit experiment en geen verse afslagen die hij op de grond had moeten leggen. Dat had toch veel meer voor de hand gelegen?

Zie deels het antwoord op de vorige vraag. Het zandstraalproces heet abrasie, het is de grote schuurmachine van de natuur. Indien er een hoogglans oppervlak door zou ontstaan, dan zou een oud oppervlak dat volgens u door datzelfde zandstraalproces glanzend was geworden, bij hernieuwde blootstelling aan datzelfde proces, maar dan duizenden jaren later, glanzend gebleven moeten zijn. Natuurlijke processen werken immers volgens wetten. De steen aan de paal werd echter al binnen enkele weken dof. Precies zoals was te voorspellen, gerekend naar de effecten van abrasie op o.a. de vele aangespoelde glazen flessen die op onze stranden liggen.

12 Hoe verklaart u de aanwezigheid van putjes in windlak-oppervlakken?

In onze visie hebben die een chemische oorsprong. Net zoals hyaliet een chemische oorsprong heeft. Maar onze kennis schiet te kort, we weten niet hoe de putjes in dat proces ontstaan. Vermoedelijk zijn deze ontstaan toen de gel overgegaan is naar de vaste stof waarbij ontwatering plaatsvindt en krimpings.

Klaas Geertsma en Govert van Noort – augustus 2015

Na deze twaalf vragen werden er op donderdag 1 april 2010 dertien nieuwe vragen door Niekus en De Vries op het SteentijdForum gelanceerd, nu alleen gericht aan Govert van Noort. De strekking van deze vragen was echter zo onzinnig dat Van Noort besloot om niet eens een poging te gaan ondernemen om ze te gaan beantwoorden. Voor wie geïnteresseerd is in die vragen kan ze vinden in deze link, voor toegang eerst wel lid worden van SteentijdForum: <http://steentijd.forumup.nl/viewtopic.php?t=825&mforum=steentijd>